

PTUJSKI LIST

Politično gospodarski tednik.

Stane:

Za celo leto K 15—
za pol leta 7-50
za četrt leta 3-80
za 1 mesec 1-30
Posamezna številka 30 vin.

Uredništvo in upravništvo je v
Ptuj, hiša zdravnika dr. Štuhec.
Rokopisi se ne vrnejo.

Telefon št. 46.

Štev. 5

Ptuj, 4. maja 1919

I. letnik

Glas vpijočih!

Pariška mirovna konferenca kuje — mir, a narodov se od dne do dne loteva večji — nemir in zlovolja. Da stre glavo srednjeevropskemu militarizmu, se je vzdignil svet. Pravijo, da zraste nov militarizem, nič manj krivičen in okrut, pravimo mi, ki smo iskali pravice v Parizu, a je ne najdemo. Trkali smo prosečih rok, da nam dajo, kar nam gre po vsej božji in človeški pravici. A vrata do pravice so bila zaprta. Za svoje smo prosili in ni bilo prav. Molčati bi bili morali in čakati, da pade morda drobtina našega hleba z mize onih, ki ga režejo; ne nam, našim krvnikom režejo naš kruh.

Umevno je, da mora na ta način ostati v nas strupena ost nezadovoljstva. Če bo mir sklenjen z diktatom, oprtim ob top in bajonet, kakor je videti danes, bo vseboval kal nove vojske, ki bo morda še groznejša od končane. Dokler se ne zniželirajo nasprotstva s samoodločbo narodov, toliko časa ni pričakovati trajnega miru.

Neodkritost in krivična pristranost, ki vlada v pariški mirovni kovačnici, je rodila prve sadove.

Paris ni hotel slišati glasu vpijočih in trpečih. Zato je naš narod na Koroškem segel po samopomoči. Trpel je, dokler je mogel. Kruto preganjanje je trpel, rop in požig je prenašal od boljševiško-blazne nemške vojaške sodrge. Ponovno so Korošci apelirali na vlado, naj jim pomaga iz grozopolnega stanja. Vlada ni smela, da ne krši sklenjenega premirja. Prosili so pomoči v Parizu. A zaman. In ko je narod videl, da

mu je zatonil tudi poslednji up na Pariz, je zgrabil za orožje in se je začel otresati krvniških tlačilcev.

Ljubljanski dopisni urad poroča z 29. aprilom, da so se koroški Slovenci združili v vstajo in da so zlasti v Rožni dolini in med Velikovcem in Celovcem razorožili nemške tolpe in proklamirali spojitve teh krajev s kraljevino SHS. Prosili so pomoči pri naši ob demarkacijski črti stoječi vojski in našli so odziv. Naša vojska je zasedla več slovenskih krajev onstran demarkacijske črte. Odpora ni našla nikjer. . . .

Tako se je sprožila lavina; ljudska volja jo je sprožila. Kar je naše, mora postati in ostati naše, slej ali prej. Ni je konference, ki bi, bilo s pogodbami, bilo z grožnjo bajonetov mogla trajno preprečiti težnjo, slonečo na tisočletnemu pravu.

Vstaja na Koroškem je predhodnica druge vstaje, ki bo završala danes ali jutri v slovenskih krajih, od Italije zasedenih. To je neizbežna nujnost. Kri bo tekla, vojni požar bo mogoče na novo objel Evropo radi krivic, ki jih danes trpijo mi.

A tedaj naj pride naša kri nad one, ki zapirajo danes ušesa našim opravičenim zahtevam.

Položitev kosti Zrinskega in Frankopana v domačo zemljo.

(Posebno poročilo „Jugoslaviji“.)

Zagreb, 30. aprila. Hrvatski narod je dane na sijajen in dostojen način poplačal svoj dolg narodnim mučenikom in prvima borilcema za osvoboditev izpod tujega jarma Petru Zrinskemu in Franu Krstu Frankopanu. Zagreb si je nadel praznično obleko. Vse

hiše so okrašene z v žalno ovitimi narodnimi trobojnicami, a na mnogih krajih se vidijo slike narodnih junakov ter grbi Zrinjsko-Frankopanov. Vse delo počiva. Trgovine in delavnice so zaprte. Tudi delo v uradih počiva.

Že v zgodnjih urah so se začele zbirati velike množice ljudstva na Zrinjevcu in po ulicah v bližini jugoslovanske akademije. Redarstvo je skrbelo skupaj s sokolskimi reditelji za red in mir ter napravilo okoli akademije kordon.

Z ljubljanskim posebnim vlakom je prišlo 500 Slovencev, da se udeležijo korporativno pogrebni slavnosti in tako poklonijo manom neustrašenih borilcev tudi za slovensko svobodo. Od vseh strani so prihajala društva z zastavami. Sokolska društva so bila zastopana polnoštevilno. Na čelu zastopnikov jugoslovanske armade je bil vojvoda Mišič, ki je obenem zastopal regenta Aleksandra. Osrednjo vlado so zastopali ministri dr. Alaupović, dr. Kramer, Marinković in dr. Poljak, Zagreb, Belgrad in Ljubljana so bili zastopani po svojih županih, čehoslovaško republiko je zastopal preds. narodne skupščine Tomašek, prisoten je bil zastopnik poljske republike, dočim je bila francoska armada zastopana po posebni deputaciji. Zastopane so bile tudi misije vseh tu se nahajajočih misij prijateljskih držav, Angleške, Ameriške, Poljske in Čehoslovaške. Hrvatsko vlado je zastopal ban dr. Paleček, slov. deželno vlado pa poverjenik dr. Vrstovšek.

Ko so akademiki prinesli krsto iz Akademije, je opravil cerkvene obrede zagrebški nadškof dr. Bauer ob asistenci križevaškega grško katoliškega nadškofa Nyradija ter

Narodna mučenika Zrinski in Frankopan.

Predavanje prof. dr. Komljanca ob priliki svečanostne proslave narodnih mučenikov 30. aprila 1919 v Ptuj.

Danes predpoldnem so se ob velikih svečanostih položile v Zagrebu k večnemu miru kosti naših narodnih mučenikov Petra Zrinskega in Frana Krsta Frankopana. Udeležili so se te slavnosti najvišji cerkveni in posvetni krogi, prisostvovala je naša vlada SHS, prisostvovala je naše razumnštvo, pa tudi meščanstvo in prosto ljudstvo; z eno besedo: udeležil se je slavnosti ves narod. Že ko se je v nedeljo pripeljal vlak z ostanke naših mučenikov v Maribor, prvo večjo postajo naše nove kraljevine, so ga sprejeli s vsemi častmi, vojaškimi in cerkvenimi, ob navzočnosti tisočglave množice. In to se je ponavljalo drugi dan povsod na poti do Zagreba.

Naša naučna uprava je odredila, da se danes posebe spomnimo tega znamenitega dogodka.

Ko so pred ne čisto 50 leti 1871 imeli proslaviti 200-letnico obglavljenja naših mučenikov, si prireditelji niti v snu niso mislili, da pridejo današnji časi. Osrednji pripravljalni odbor v Zagrebu je bil že vesel, da se vlada ni upala prepovedati vsake slavnosti.

Ali drugače se izprašujejo v skrbeh javno v listu „Hrvatska“: O dusi budućnosti, da li će sjemena, ovoga dana niknuti za stotinu godina stablo, pod kojim će sav naš narod, s vladari i poglavarstvi svojimi na čelu, kakovom ogremnom, danas jedva još za pomisliti narodnom svečanošću proslaviti taj dan? Ili će zlokobna ruka ili huda kob uništiti i ovo semance? Opravičeno so bili v skrbeh. Slavnost bi bila imela obstati v službi božji in potem naj bi kdo razložil pomen tega dne. Toda ko so hoteli imeti v Zagrebu službo božjo v stolni cerkvi, v isti cerkvi, kamor danes svečano polagajo ostanke, so se kanoniki uprli temu svetogrdju. Zagrebški nadškof je prepovedal, da bi kak duhovnik govoril o mučnikih. Zakaj to? Bali so se, da bi se zamerili na Dunaju cesarju, kjer so imeli oba mučenika za upornika proti cesarju in bili bi najrajši videli, da bi se o Zrinskem in Frankopanu sploh ne govorilo nič. In res so za nekaj časa zatrli proslavljenje Zrinskega in Frankopana.

Ali udušiti tega gibanja niso mogli. Naj so zapirali cerkve, prepovedovali duhovnikom služiti maše v ta spomin, preganjali častilce s policijo, bilo je vse zastonj. Vedno več pristašev je pridobivalo to slavlje, pisali so vsako leto o tej zaroti, zlagali so pesmi in članke v njen spomin.

Časi so se izpreminjali in leta 1906 so v hrvatskem saboru zahtevali nekateri po-

slanci ne samo, da se smrtni ostanke Zrinskega in Frankopana preneso v domovino, nego da se predloži tudi zakon, po katerem naj se narodnim mučenikom večne čase daje čast in zahvalnost hrvatskega naroda; 30. april vsakega leta naj se proglasi praznikom za vse šole na Hrvatskem in v Slavoniji. Tudi naj se ob tej priliki razloži mladini pomen tega dne.

Ves hrvatski sabor se je strinjal s tem predlogom in če tudi niso Hrvati takrat vsega dosegli, dosegli so vendar to, da sta se prihodnje leto 1907 prvokrat udeležila proslave usmrčenja Zrinskega in Frankopana dva velika župana v imenu vlade.

Kdo sta torej moža, katerih spomin je bil toliko časa zatrt, ki pa sta današnji dan dosegla slavo vsega svojega naroda?

Bila sta iz dveh najznamenitejših hrvatskih rodbin, ki sta več kot 600 let sodelovali v političnem in kulturnem življenju hrvatskega naroda in neredkokrat dajali pravec vsemu javnemu življenju.

Komu izmed vas ni znan slavni Nikolaj Zrinski, ki je leta 1566 branil Siget Turka in s svojo junaško, požrtvovalno smrtjo proslavil ime Zrinskih daleč po svetu, sam pa zaslužil ime hrvatskega Leonide? Nikolaj Zrinski Sigetski je dvignil svojo rodbino do vrhunca slave in moči. Živel je v dobi, ko je bila turška sila na višku. Radi svojega junaštva je postal ban na Hrvatskem, v Sla-

škofov dr. Langa in dr. Premuše in druge zagrebske duhovščine.

Po cerkvenem pravilu je prvi pregovoril v imenu osrednje vlade minister Marinković, za njim so govorili ban dr. Paleček, predsednik čehoslovaške narodne skupščine Tomašek in poslanec Ivan Peršič. Zagrebska pevska društva so zapela Zrinsko Frankopanko, nakar se je razvil veličasten sprevod, kakršnega Zagreb morebiti še ni videl. Po ulicah in trgih, kjer se je sprevod pomikal, so tvorile špalir nepregledne množice, na tisoče in tisoče prebivalstva iz Zagreba in okolice. Jelačićev trg in trg pred katedralo sta bila nabito polna. Ceni se, da je gledalo sprevod nad 100.000 ljudi. Ulice po katerih se je sprevod pomikal, pa tudi večina drugih, so bile v zastavah. Okna so bila okrašena s cveticami, malimi zastavicami, zrinsko-frankopanskimi grbi, preprogami in drugimi okraski. Sprevod je otvorila sokolska godba, ki ji je sledil oddelek vojaške konjenice, nato sta korakala dva pehotna polka z godbama, mornarji z venci in novimi državnimi zastavami, deputacija Turopoljskih plemičev v slikovitih zgodovinskih narodnih nošah, nato slovenski, hrvatski ter Srbski Sokoli in slovenski Orli, kar pomešani med seboj. Sokolice, skavti, deputacije raznih društev, med njimi deputacije pevskih društev „Slavca“ in „Ljubljanskega Zvona“ z zastavami, izredno veliko število visokošolcev in visokošolk. Najimpozantnejši del sprevoda je tvorila ogromna množica beguncev iz okupirane ozemlja z zastavami. Bili so razdeljeni v skupine po svojih domačih krajih in nosili napise krajev, ki so njihova domovina. Tako so manifestirali za popolno ujedinjenje naše domovine. Za begunci so sledila razna društva. Nato so nosili Sokoli in častniki vence, ki jih je bilo brez števila. Kot prvega so nosili krasen venec, ki ga je poklonil prestolonaslednik Aleksander.

Vence so spremljale dekleta iz vseh jugoslovanskih pokrajin v narodnih nošah. Za venci so šli vsi v Zagrebu nahajajoči se poslanci nekdanjega hrvatskega sabora, kakor tudi poslanci narodnega predstavnštva v Belgradu. Sledila je duhovščina, za njo pa so nesli akademiki krsto z ostanki obeh mučenikov. Častno stražo ob krsti so tvorili Sokoli, častniki, mornarji in akademiki. Pred nadškofijsko cerkvijo so govorili znani pisatelj prof. Andrič, prof. dr. Fran Ilešič, v imenu beguncev dr. Werk in v imenu vojaštva general Plivelič. Nato so pevska društva zapela himne „Lepo našo domovino“, „Bože pravde“ in „Naprej“, nakar so odnesli krsto v cerkev. Po kratkem ponovnem cer-

kvenem obredu so položili krsto v nalašč pripravljeno grobnico. Pred cerkvijo je oddalo vojaštvo častne salve, v okolici mesta pa so oddali topovi običajnih 21 strelav.

Vprašanje posl. Adolfa Ribnikarja in tovarišev

na g. ministerskega predsednika radi trpinčenja jugoslovanskih vojnih vjetnikov v Italiji ter njih vrnitve v domovino.

Italija je zajela na soški fronti in v Tirolih nad 650.000 bivših avstro-ogrskih vjetnikov, med njimi preko 80.000 Jugoslovancev. V poslednjem broju je zapopadenih okoli 400 oficirjev.

Iz avtentičnih poročil, ki prihajajo iz Italije, se da sklepati, da se v tej državi vojnim vjetnikom ni nikdar dobro godilo, vsekakor pa mnogo slabše kot laškim vojnim vjetnikom v bivši Avstro-Ogrski. Vojni vjetnik, ki je sam doživel laško vojno vjetništvo slika isto na kratko tako-le: „Trpeli smo zelo. Hrano smo imeli slabo, največkrat smo ostajali brez jedi. Ponoči smo uhajali iz taborišča in hodili krast. Pobirali smo ohrovt, repo in drugo zelenjavo ter jo surovo vživali. Za vsako malenkost smo bili tepeni. Po večini so vsi vjetniki udani usodi in si drugega ne žele nego smrt, od katere edine pričakujejo rešitve.“

Dokler je Italija potrebovala naklonjenosti Jugoslovancev, zlasti po predoru italijanske armade pri Kobaridu, je postopala napram jugoslovanskim vojnim vjetnikom vendarle še nekoliko človeško in obzirno, odkar pa je razpadla Avstro-Ogrska, je postal položaj vjetnikov v Italiji naravnost obupen in neznošen.

Dočim pošilja Italija druge vjetnike zlasti Poljake in Čeha polagoma domov, drži Jugoslovane v vjetništvu z največjo strogostjo. Izdano je bilo celo posebno povelje, v katerem se ukazuje, da se sme uporabljati Jugoslovane le za najtežja dela. Zato je največ naših vjetnikov zbranih v taboriščih beneškega odseka, kjer so določeni oddelki za popravo cest, mostov in za druga suženjska dela najnižje vrste. Sploh vse odredbe italijanskih vojaških oblasti vzbujajo opravičen sum, da se hoče naš narod v italijanskih taboriščih sistematično zatreti in uničiti.

Taborišča, v katerih so obsojeni naši vjetniki stanovati, so docela nesposobna za prebivališča ljudi. Taborišče Morserane pri Grazzano n. pr. je v celoti eno samo veliko jezero blata. Zarobljeniki morajo ležati na

mokri zemlji in v blatu pod šotori. Nesnanega v tem taborišče je tembolj grozna, ker ne dobe vjetniki najnujnejšega perila in so zato tudi vsi uživi. Tudi ob rekah Adizi, Padovi in Pijavi spijo vjetniki v blatu in v vodi. 24. decembra 1918 je tu narasla voda tako visoko, da so morali vsi taboriščniki pred njo zbežati, pustivši tam še ono malo imovino, ki so jo imeli pozamezniki.

Prehrana vjetnikov je po količini jako nezadostna. Po kakovosti vjetniške prehrane niti vprašati ne smemo. Naj zadostuje konstatacija, da so vjetniki v Italiji podobni sencam sestradanih ljudi, slabiči obupanih obrazov, sključenih teles. Smrtna kosa jih kosi brez vsakega usmiljenja. Stradajoči vjetniki so primorani iskati odpadke živil po smetiščih, vživajo v skrajni sili tudi mrhovino. Vsled te prehrane je več vojakov zbolelo in umrlo. Velikanska grobišča potrjujejo kako žalostni usodi so bili pri pozameznih taboriških izročeni vojni vjetniki.

Žalostna usoda vjetnikov pa s tem še ni končana. Za vsak mal pogrešek jih čaka najhujša kazen.

Znan nam je slučaj, da so ubežnika vjeli karabinerji. Tolkli so ga s kopiti pušk tako, da so mu zdrobili kosti v komolcu. Ranjenega so zaprli nato v vlažno podzemeljsko klet v Mosicani, kjer je ležal skozi 10 dni brez odeje na goli, mokri zemlji. Za hrano je dobival na dan četrto hleba kruha, ako je naletel na človeškega strežaja, je dosegel tudi še kozarec vode.

Nič nenavadnega ni, da ubijejo straže ubeglice iz taborišč.

Kar se tiče preganjanja in trpinčenja vjetniških beguncev se, naštevajo naravnost neverjetna grozodejstva. Omenjamo le junaštvo, s katerim se je hvalil neki primotenente iz Vidma, ki je sam pripovedoval naslednje: Ob Pijavi se je nekega dne skrilo v kaverno 60 vjetnikov, ki so hoteli ponoči ubežati. Močna patrolja pod mojim poveljstvom jih je tamkaj našla. Ko so videli ubežniki, da so preslabi, so se udali ter kleče prosili naj se jih usmilimo in naj jim ne napravimo nič zalega. S satanskim nasmehom je končal gospod primo-tenente: „Jaz pa sem dal politično celo kavarno z bencinom in pustil zažgati. Daleč naokoli se je čulo rjojenje in vpitje teh gorečih ljudi.“ Tako svedok, kateremu je primo-tenente to pripovedoval.

Tudi častniki so nastanjeni v čisto nezadostnih nedostojnih in nehigijenskih zaporih. Znano nam je taborišče, v katerem je prostora v večjem za 80 oficirjev. Nastanjeno jih je bilo v njem 175 do 204.

voniji in v Dalmaciji. Bilo mu je braniti mejo od Senja do Siska, od Siska do Virovitice blizu Drave, da celo onkraj Drave na Ogrskem. In če tudi ni mogel obraniti vsega ozemlja, je vendar preprečil, da ni Hrvatska postala turška pokrajina. Za te zasluge mu je tedanji kralj Ferdinand podelil ravno in plodno Medjimurje z mestom Čakovcem (leta 1546). Kadar pride kdo izmed vas v Čakovec, si še sedaj lahko ogleda njegov grad in spomenik pred gradom.

Tega Nikole Zrinskega pravnik je bil Peter Zrinski, čigar mučeniške smrti se danes spominjamo.

Obe rodbini zavzemata odlično mesto tudi v kulturni zgodovini hrvatskega naroda. Njihovi gradovi v hrvatskem Primorju še danes živo pričajo o umetniški ljubezni svojih gospodarjev. Bili so zaščitniki raznih škofij, ustanavljali so samostane in jih podpirali. Tudi marsikomur izmed vas je znana vsaj po imenu sloveča božja pot na Trsatu poleg Reke, ki jo je ustanovil pobožni knez Martin Frankopan leta 1453. Drugi Frankopan (knez Nikolaj IX., umrl 1647) je ustanovil na svojem posestvu Bosiljevu hrvatsko šolo „za izobraževanje tamošnjih siromašnih ljudi“, pa tudi volil sredstva za zavod siromašnih učencev, pred vsem našega hrvatskega ali ilirskega naroda, iz katerega je postal plemiški konvikt v Zagrebu.

Knez Jurij III Zrinski je okoli leta 1574

osnoval v medjimurskem Nedelišču prvo hrvatsko tiskarno.

Med člani obeh rodbin je bilo tudi mnogo takih, ki so se sami proslavili kot umetniki. Zlasti Frankopani so ljubili nad vse hrvatski jezik in njegovo posvečeno pismo — glagolico. O tem pričajo številni napisi, o tem priča Vinodolski zakon iz leta 1298, najstarejši pravni spomenik, pisan v hrvatskem jeziku in z glagolico.

Če je kdo zaslužil, da jih ne pozabi pesem in knjiga, so bili to Zrinski in Fran Frankopan ter Frankopanova sestra Katarina, žena Petra Zrinskega. Dvor Petra Zrinskega v Čakovcu je bil odprt hrvatski knjigi in prosveti. Peter sam je bil pesniško navdahnjen človek. Prevel je dvakrat iz Madžarsčine na hrvatski jezik ep sojega starejšega brata Nikole, v katerem opeva svojega pradeda, hrvatskega Leonida, Sigetskega Nikolaja Zrinskega. Delo je izšlo leta 1660 v Benetkah z naslovom: Adrianskoga mora Sirena—na 338 straneh. Bilo je to delo bolj parafraza, nego goli prevod. Peter se ponaša tu s svojim patrijotizmom, čegar v originalu ni. Petrovo delo je namenjeno hrvatskemu narodu; zato je tudi zloženo v hrvatsku duhu. Za vzgled bodi eden njegovih epigramov:

Najgušče žestoke jele vjetri viju,
Višnji turni gornje več mahe poimlju.
I gore visoke največe strele biju,

U doline nizoke treski ne dospiju.

Isto, kar pravi naš Prešeren:

Naj misli, kogar bi puščice te zadele,
Da na visoki vrh lete iz neba strele,
ali: Feriunt sumnos fulmina montes.

Kakor da bi bil mož že slutil svojo usodo, saj na njem se je izpolnil popolnoma ta epigram.

Njegov vsak Fran Krsto Frankopan je bil lirski pesnik. Njegova lirika je polna mehkih in nežnih, a tudi krepkih domorodnih zvokov. V rokopisu nam je zapustil zbirko svojih pesmi pod naslovom: Gartlic (vrtec) za čas kratiti. Njegova pesem „Na vojsku, na vojsku, vitezi valjani“ se prepeva še sedaj med Hrvati.

Za svojim bratom Franjem ni zaostajala niti njegova sestra Katarina, omožena s Petrom Zrinskim. Tudi ona je bila hrvatska pisateljica in pesnica. Žal ji je bilo, da se izmed vseh jezikov „najmanje hrvačkoga ovo doba štampanih knjig nahodi“ (kakor sama pravi); zato je napisala za hrvatske žene hrvatski molitvenik „Putni tovaruš“, tiskan prvič leta 1651 v Benetkah na 441 straneh. Vzpodbujala pa je na književno delovanje tudi druge in rada je podpirala književnike, ki so hoteli izdati kako hrvatsko knjigo.

Da pa razumemo tragični konec naših mučenikov, se nam je ozreti po takratnem političnem položaju in njunem življenju.